

Centraal Planbureau

CPB Notitie | 16 augustus 2017

Actualisatie Middellangetermijn- verkenning (MLT) 2018-2021

CPB Notitie

Aan: Informateur

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag
Postbus 80510
2508 GM Den Haag

T 088 9846000
I www.cpb.nl

Contactpersoon
Albert van der Horst en Wim
Suyker

Datum: 16 augustus 2017

Betreft: Actualisatie Middellangetermijnverkenning 2018-2021

Samenvatting en conclusies

De economische groei in de periode 2018-2021 bedraagt gemiddeld 1,8% per jaar. Een nagenoeg gelijk opgaande groei van werkgelegenheid en arbeidsaanbod zorgt voor een lichte afname van de werkloosheid van 4,9% in 2017 naar 4,6% van de beroepsbevolking in 2021. De rente en inflatie lopen licht op, maar blijven laag. De overheidsbegroting laat een overschot zien van 1,6% bbp in 2021, een schuld die afneemt naar 45% bbp en een houdbaarheidsoverschot van 0,2% bbp.

Deze notitie geeft een nadere actualisatie van de Middellangetermijnverkenning 2018-2021.¹ De notitie beschrijft het economische en budgettaire beeld voor de periode 2018-2021 en geeft vervolgens een overzicht van de verschillen ten opzichte van de verkenning uit maart 2017. Belangrijke wijzigingen ten opzichte van de vorige verkenning vormen de hogere groei op korte termijn en het kwaliteitskader verpleeghuiszorg.

¹ In het Centraal Economisch Plan 2017 ([link](#)) en de Macro Economische Verkenning 2017 ([link](#)) waren eerdere actualisaties opgenomen. Zie verder de Middellangetermijnverkenning 2018-2021 ([link](#)) uit maart 2016 voor een uitgebreide verantwoording.

1 Actualisatie Middellangetermijnverkenning 2018-2021

1.1 Groei, begrotingsoverschot en stijging koopkracht

Het herstel na de grote recessie zet in de periode 2018-2021 door, zowel internationaal als in Nederland. De wereldeconomie groeit met gemiddeld 3,9% per jaar en die in het eurogebied met 1,8%. De groei van de Nederlandse economie komt uit op 1,8%, zie tabel 1.2. De output gap sluit in 2018 door de versnelling van de groei in 2017 en 2018. In de jaren erna gaat de groei gelijk op met de potentiële groei, zie tabel 1.1.²

Tabel 1.1 Potentiële groei in 1998-2021

	1998-2005	2006-2013	2014-2017	2018-2021
Potentiële groei (bbp)	2,3	1,5	1,4	1,7
Structurele werkgelegenheid	0,9	0,6	0,7	0,5
w.v. arbeidsaanbod (personen)	1,1	0,7	0,5	0,5
w.v. evenwichtswerkloosheid (-)	0,1	0,0	-0,3	-0,1
w.v. deeltijdfactor (-)	0,2	0,1	0,0	0,0
Structurele productiviteit macro	1,4	0,9	0,7	1,2

De werkgelegenheid groeit gemiddeld met 0,9% per jaar, het arbeidsaanbod blijft gemiddeld over de periode hier iets bij achter. De werkloosheid neemt ten opzichte van 2017 licht af naar een niveau van 4,6% van de beroepsbevolking in 2021.

Ten opzichte van de recente vier jaren van lage inflatie (gemiddeld 0,5% in de periode 2014-2017) trekt de inflatie aan naar gemiddeld 1,5%. Belangrijke factoren hierbij zijn hogere arbeidskosten en hogere invoerprijzen. De contractlonen nemen met 2,3% per jaar toe, mede door de krappere arbeidsmarkt. In nominale termen loopt de lange rente op naar 1,8% in 2021; in reële termen is de lange rente eerst nog negatief, om in het eindjaar licht positief te eindigen.

De raming voor de economische ontwikkeling, zowel op de korte als op de middellange termijn, is met onzekerheden omgeven. Aan de ene kant vormen internationale politieke onzekerheden en ontwikkelingen in de financiële sectoren negatieve risico's voor de Nederlandse economie. Aan de andere kant kan de economie zich nog rooskleuriger ontwikkelen als de groei doorzet, niet alleen in Nederland maar ook internationaal.

² De technische ramingen die aan deze projecties ten grondslag liggen, zijn gebaseerd op de stand van zaken op markten in week 28 (10 t/m 14 juli).

Tabel 1.2 Kerngegevens voor Nederland, 1998-2021

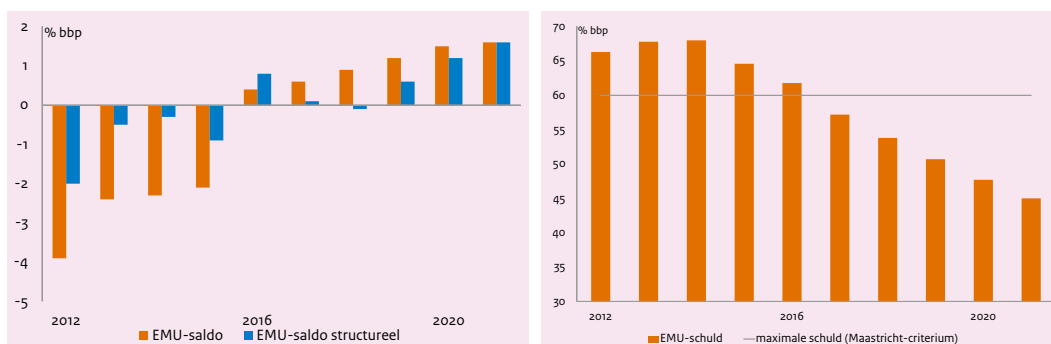
	1998- 2005	2006- 2013	2014- 2017	2018- 2021
	mutaties per jaar in %			
Internationale economie				
Relevant wereldhandelsvolume goederen en diensten	5,8	3,3	4,0	4,4
Concurrentenprijs (a)	-0,2	0,7	1,0	1,0
Olieprijs (dollars per vat, niveau in eindjaar)	51,8	107,1	49,3	54,4
Eurokoers (dollar per euro, niveau in eindjaar)	1,25	1,33	1,11	1,20
Lange rente Nederland (niveau in eindjaar in %)	3,4	2,0	0,6	1,8
Volume bbp en bestedingen				
Bruto binnenlands product (bbp, economische groei)	2,5	0,8	2,3	1,8
Consumptie huishoudens	2,4	-0,2	1,5	1,4
Consumptie overheid	2,8	2,4	0,4	1,8
Investerings (inclusief voorraden)	1,6	-0,5	5,9	2,3
Uitvoer van goederen en diensten	5,7	3,2	5,0	4,2
Invoer van goederen en diensten	5,7	2,9	5,3	4,5
Prijzen, lonen en koopkracht				
Prijs bruto binnenlands product	2,5	1,4	0,6	1,7
Uitvoerprijs goederen en diensten, exclusief energie	0,1	1,2	0,2	0,8
Prijs goederenimport	-0,4	2,2	-2,3	0,4
Inflatie, geharmoniseerde consumentenprijsindex (hicp)	2,5	1,9	0,5	1,5
Loonvoet bedrijven (per uur)	3,8	2,4	0,9	3,1
Contractloon bedrijven	2,8	1,9	1,3	2,3
Koopkracht, statisch, mediaan alle huishoudens	0,6	0,0	1,3	0,4
Arbeidsmarkt				
Beroepsbevolking	0,9	0,9	0,3	0,8
Werkzame beroepsbevolking	0,9	0,7	0,9	0,9
Werkloze beroepsbevolking (in duizend personen, niveau in eindjaar)	490	645	440	425
Werkloze beroepsbevolking (niveau in eindjaar in % beroepsbevolking)	5,9	7,3	4,9	4,6
Werkgelegenheid (in uren)	0,7	0,4	1,3	0,8
Overig				
Arbeidsinkomensquote (niveau in eindjaar in %)(b)	72,2	73,8	72,4	73,4
Arbeidsproductiviteit bedrijven (per uur)	2,0	0,6	1,1	1,1
Individuele spaarquote (niveau in eindjaar in % beschikbaar inkomen) (c)	-4,1	-0,7	0,3	0,7
Saldo lopende rekening (niveau in eindjaar in % bbp)	6,3	10,2	8,8	8,8
	niveaus in eindjaar in % bbp			
Collectieve sector				
EMU-saldo	-0,3	-2,4	0,6	1,6
EMU-schuld (ultimo jaar)	49,2	67,8	57,2	45,0
Collectieve lasten	35,4	36,5	38,8	39,5
Bruto collectieve uitgaven	42,4	46,9	42,9	42,1
<p>(a) Goederen en diensten, exclusief grond- en brandstoffen.</p> <p>(b) Het CPB gebruikt met ingang van de MEV 2018 een nieuwe berekening van de arbeidsinkomensquote (AIQ). Deze nieuwe berekeningswijze houdt beter rekening met het arbeidsinkomen van zelfstandigen en sluit daarom beter aan bij de huidige economische realiteit. Hierover is een gezamenlijke notitie van het CBS, CPB en DNB met meer toelichting beschikbaar.</p> <p>(c) Niveau; beschikbaar gezinsinkomen is inclusief collectieve besparingen. De individuele spaarquote valt in 2017 0,6%-punt en in 2018 en 2019 0,2%-punt lager uit door de verwerking van Pensioen in Eigen Beheer, zie het kader in de MEV2017, hoofdstuk 1.</p>				

De raming voor de middellange termijn gaat uit van trendmatige groei en het sluiten van de output gap, waarbij in het huidige beeld de economische groei gelijk opgaat met de potentiële groei vanuit ontwikkelingen in werkgelegenheid en productiviteit. Zowel een periode van aanhoudende hoogconjunctuur als een nieuwe recessie behoort in de komende jaren tot de mogelijkheden. Deze beide mogelijkheden worden echter niet voorspeld, maar behoren tot de opwaartse, respectievelijk neerwaartse risico's in de raming voor 2018-2021.

De overheidsbegroting beweegt van een overschot van 0,6% bbp in 2017 naar een overschot van 1,6% bbp in 2021.³ De collectieve-uitgavenquote daalt, terwijl de lastenquote stijgt. De overheidsschuld neemt af tot 45% bbp, ruim onder de Europese schuldnorm van 60% bbp. Het EMU-saldo verbetert reëel met 8 mld euro tussen 2017 en 2021. Het structurele EMU-saldo is in alle jaren ruim boven de middellangetermijndoelstelling (MTO) van -0,5% bbp.

Het laatste jaar van de middellangetermijnverkenning is het eerste jaar van een nieuw Europees begrotingskader voor de middellange termijn. Hoewel in deze raming is verondersteld dat de EU-afracht ongewijzigd blijft, is dit niet zeker. De gevolgen van de Brexit voor de Europese begroting en vervolgens voor de Nederlandse bijdrage daaraan is onderwerp van onderhandelingen. Mogelijk leidt dit tot hogere EU-afrachten door Nederland, die bij een andere verdeling van het budget kunnen oplopen tot 0,1% bbp.⁴

Figuur 1.1 Begrotingssaldo en overheidsschuld

Bron: CBS en CPB

³ Hierbij wordt uitgegaan van ongewijzigd beleid in de periode 2018-2021, wat betekent dat bestaand en voorgenomen beleid in de raming zijn verwerkt. De voorjaarsbesluitvorming en de in juli van het kabinet ontvangen aanvullende beleidsuitgangspunten, inclusief het kwaliteitskader verpleeghuiszorg, zijn in de raming verwerkt.

⁴ Eigen berekening op basis van CBS, 2016, Nederland en de Europese Unie, betalingen en ontvangsten ([link](#)).

Tabel 1.3 Kerngegevens collectieve financiën 2016-2021

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	% bbp					
Bruto collectieve uitgaven	43,8	42,9	42,5	42,3	42,2	42,1
Collectieve lasten	38,7	38,8	38,8	39,1	39,4	39,5
Niet-belastingmiddelen	5,4	4,8	4,5	4,3	4,3	4,2
EMU-saldo	0,4	0,6	0,9	1,2	1,5	1,6
w.v. EMU-saldo lokale overheid	0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
EMU-saldo structureel (EC-methode)	0,8	0,1	-0,1	0,6	1,2	1,6
EMU-schuld	61,8	57,2	53,8	50,7	47,7	45,0

De mediane statistische koopkracht neemt toe met 0,4% per jaar in de periode 2018-2021. De mediane koopkracht van werkenden neemt toe met 0,6% per jaar in de periode 2018-2021, mede door een reële contractloonstijging van gemiddeld 0,7% per jaar. De mediane koopkracht van uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden neemt in vergelijking met werkenden licht toe met 0,1% per jaar. Deze groepen hebben indirect ook voordeel van de stijging van de contractlonen, doordat de hoogte van de uitkeringen en AOW daaraan zijn gekoppeld. De koopkracht van bijstandsgerechtigden wordt beperkt door de afbouw van de dubbele heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand. Gepensioneerden hebben nadeel van een beperkte indexatie van de aanvullende pensioenen.

Volgens de huidige inschatting is het houdbaarheidssaldo 0,2% bbp. In euro's uitgedrukt is dit 1 mld euro. Dat suggereert dat de begroting houdbaar is op lange termijn: het huidige niveau van overheidsvoorzieningen kan worden gehandhaafd zonder een tekort op de overheidsbegroting of een oplopende overheidsschuld. In de jaren na 2021 neemt de inkomensongelijkheid (gemeten aan de hand van de Gini-coëfficiënt) door reeds ingezette veranderingen in beleid toe met 2,7%⁵.

⁵ Het betreft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt: (verandering van de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in 2021). Voor een overzicht van maatregelen die meelopen in deze berekening, verwijzen we naar paragraaf 3.5 van de middellangetermijnverkenning van het CPB ([link](#)).

Tabel 1.4 Statische koopkrachtmutaties 2018-2021 (gemiddeld per jaar)

2018-2021 (gemiddeld per jaar)		
	Mediaan koopkrachtmutatie in % (a)	Omvang in % totaal (b)
Inkomensniveau (c)		
< 175% wml	0,3	38
175 - 350% wml	0,4	37
350-500% wml	0,7	14
> 500% wml	0,8	10
Inkomensbron (d)		
Werkenden (e)	0,6	63
Uitkeringsgerechtigden	0,1	9
Gepensioneerden	0,1	26
Huishoudtype		
Tweeverdieners	0,5	52
Alleenstaanden	0,3	43
Alleenverdieners	0,3	6
Gezinssamenstelling (f)		
Met kinderen	0,6	25
Zonder kinderen	0,5	50
Alle huishoudens	0,4	100
<p>(a) Statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.</p> <p>(b) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.</p> <p>(c) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; het bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.600 euro.</p> <p>(d) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.</p> <p>(e) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.</p> <p>(f) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.</p>		

1.2 Belangrijkste verschillen met de MLT 2018-2021 uit maart (Centraal Economisch Plan 2017)

1.2.1 Beleid

De voorjaarsbesluitvorming en de in juli van het kabinet ontvangen aanvullende beleidsuitgangspunten zijn in deze actualisatie verwerkt. Het belangrijkste verschil in beleid vormt het kwaliteitskader verpleeghuiszorg.⁶

1.2.2 Economie

Halverwege 2017 staat de economie er beter voor dan in maart ten tijde van het Centraal Economisch Plan (CEP), met een hoger bbp-niveau bij een nagenoeg onveranderde werkloosheid. De groei trekt ook in 2018 aan naar 2,5% waarmee de output gap sluit. Dit impliceert dat er voor de jaren erna geen inhaalgroei meer wordt geraamd, maar dat de feitelijke groei gelijk opgaat met de potentiële groei. Gemiddeld over de periode 2018-2021 komt de groei 0,1%-punt hoger uit, vooral door extra consumptie van zowel huishoudens als bij de overheid. De consumptie van huishoudens neemt toe door een hoger reëel besteedbaar inkomen. De collectieve uitgaven nemen vooral toe door het kwaliteitskader verpleeghuiszorg.

De groeivoeten van zowel het arbeidsaanbod als de werkgelegenheid zijn vergelijkbaar met het CEP. De werkloosheid komt, mede door de extra banen in de zorg, 0,1%-punt lager uit op 4,6%. De verder aantrekkende economie vertaalt zich in een verhoging van de loonvoet, waarbij vooral de incidentele lonen zullen toenemen. In het licht van internationale ontwikkelingen, met lagere olieprijsen en een goedkopere dollar, is de inflatie met 0,1%-punt neerwaarts bijgesteld.

De arbeidsinkomensquote (AIQ) wijkt om verschillende redenen sterk af van het CEP. De belangrijkste reden is een definitiewijziging. De nieuwe berekeningswijze houdt beter rekening met het arbeidsinkomen van zelfstandigen en heeft betrekking op alle bedrijven en niet alleen op de marktsector.⁷ De tweede reden is de verwerking van de Nationale rekeningen 2016, waardoor het niveau van de AIQ in 2016 lager uitkomt. De derde reden is een lichte oploop van de AIQ in de periode 2018-2021, zowel door een iets lagere productiviteitsgroei als door licht hogere reële lonen.

1.2.3 EMU-saldo

Het begrotingsoverschot in 2021 wordt geraamd op 1,6% bbp, een opwaartse herziening van 0,3%-punt ten opzichte van de maartraming. Het grotere overschot vloeit voort uit de opwaartse herziening van de groei en komt ondanks het

⁶ Ministerie van Volksgezondheid, 2017, Brief Voortgang kwaliteitskader verpleeghuiszorg, Kamerbrief. ([link](#))

⁷ CBS, CPB en DNB, 2017, Herziening methode arbeidsinkomensquote ([link](#)). Een uitgebreide verantwoording volgt in de MEV 2018.

kwaliteitskader verpleeghuiszorg. De overheidsschuld in 2021 wordt geraamd op 45% bbp, 1,5%-punt lager dan in het CEP (noemereffect).

1.2.4 Koopkracht en Gini

Ten opzichte van het CEP is de koopkrachtraming voor 2018-2021 opwaarts bijgesteld. Voor de meeste groepen valt de mediane koopkrachtontwikkeling 0,2% tot 0,3%-punt per jaar hoger uit, doordat de inflatie neerwaarts, en de reële bruto contractloongroei opwaarts zijn bijgesteld. De toename van de Gini-coëfficiënt in de jaren na 2021 is met 0,2%-punt naar beneden bijgesteld. Dit is het gevolg van een actualisatie van de onderliggende databronnen.⁸

1.2.5 Houdbaarheid

Het houdbaarheidssaldo komt uit op 0,2% bbp, een verlaging met afgerond 0,3% bbp ten opzichte van het CEP (tabel 1.5). De daling van het houdbaarheidssaldo is vooral het gevolg van de kwaliteitsimpuls verpleeghuiszorg en betreft vooral wijzigingen in uitgaven van de overheid na 2021. Een positief effect op het houdbaarheidssaldo gaat uit van budgettaire meevallers die vooral voortvloeien uit een verder aantrekkende economische groei in combinatie met gelijkblijvende uitgaven in de jaren tot 2021.

Tabel 1.5 Houdbaarheid, actueel saldo en bijstelling

	% bbp	mld euro
Houdbaarheidssaldo stand maart 2017	0,5	4
Verandering houdbaarheidssaldo t.o.v. maart 2017	-0,3	-2
Houdbaarheidssaldo stand augustus 2017	0,2	1

⁸ Voor de Gini- en koopkrachtberekeningen wordt vanaf deze ramingsronde gebruik gemaakt van een actueler gegevensbestand (het inkomenspanelonderzoek 2013 van het CBS). De verlegging van het basisjaar van 2010 naar 2013 is een belangrijke verbetering in het rekenmodel MIMOSI, omdat de inkomensgegevens een actueler beeld geven en de nauwkeurigheid van de berekeningen groter is.

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (088) 984 60 00

info@cpb.nl | www.cpb.nl

Augustus 2017